

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Леонова О. О.,

*здобувач кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Розглянуто вплив результатів розвитку неофіційної економічної діяльності на державну політику у сфері детінізації економіки. Визначено заходи, які спрямовані на побудову незалежної, сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної на світовому рівні держави. Вирішення проблеми подолання негативних явищ тіньової економіки потребує нової якості економічних відносин, нових інститутів у суспільстві та пошуку механізмів зменшення її обсягу.

Ключові слова: державна політика, детінізація, тіньова економіка, легалізація, господарські реформи.

Leonova O. O.,

*Postgraduate Student of Economic Policy and Management Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

CONDITIONS OF REALIZATION OF THE STATE POLICY IN THE FIELD DESHADOWING ECONOMIES OF UKRAINE

In the current study examined the effect of the results of unofficial activity on state policy in the field deshadowing economies and determined measures aimed at building an independent, modern, sustainable, open and competitive state on the world stage. The solution to overcome the negative effects of the shadow economy requires a new quality of economic relations, new institutions in the community to find mechanisms to reduce its volume.

Key words: state policy, deshadowing, shadow economy, legalization, economic reforms.

Постановка проблеми. Тіньова економіка є складним багатогранним явищем соціально-економічного життя суспільства. Суттєво може змінюватись лише її питома вага та роль, яку вона відіграє у суспільному житті. Такий економічний феномен, як тіньова економіка, властивий всім країнам світу, незалежно від рівня та моделі економічного розвитку. Але, за оцінками експертів, саме в постсоціалістичних країнах, у тому числі в Україні, неофіційна економічна діяльність практично на рівних конкурує з офіційною в багатьох галузях національної економіки. Тому важливого значення потребує дослідження умов реалізації державної політики у сфері детінізації економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем розповсюдження тіньової економіки почали вивчатися економістами з 30-х рр. минулого століття. Передусім необхідно відмітити наукові роботи К. Харта, який уперше ввів у науковий обіг термін "тіньова економіка", та П. Гутманна. Подальший розвиток проблем тіньової економіки, спроби визначення її масштабів та механізмів державного регулювання детінізації економіки отримали в працях таких вчених, як Г. Атамачук, В. Афанасьєв, В. Базилевич, Д. Блейдс, З. Варналій, Г. Гроссман, Б. Даллаго, Г. Задорожний, Г. Знаменський, В. Князев, Т. Ковальчук, Т. Корягіна, М. Корецький, Л. Косалс, М. Кім, І. Мазур, В. Мамутов, В. Мандибуря, О. Подмазко, Л. Ронсек, Б. Румер, А. Турчинов, Ф. Шнайдер, А. Ярмоленко та інші.

Мета статті – аналіз впливу тіньової економічної діяльності на державну політику та визначення детінізаційних заходів комплексного вирішення проблем ринкових реформ, які спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формуванню професійної й ефективної системи державного управління.

Виклад основного матеріалу. Вивченню причин сучасного існування тіньових економічних процесів приділялось багато уваги. В умовах становлення та розвитку ринкових відносин найбільш важливими з них, на нашу думку, в Україні є:

- невідосконала політика розвитку малого і середнього підприємництва;
- неефективне проведення приватизації державної власності;
- нецільове використання посадових повноважень, корупція та безвідповідальність чиновників;
- податкове навантаження держави;
- формальне проведення реформ у детінізації економіки України.

Боротьба держави проти тіньової економіки не відзначається ефективністю. Дослідження аналітиків свідчать про подальший розвиток тіньових економічних процесів. Безумовно, деяку діяльність щодо детінізації економіки держава здійснює, але все ж цілком зрозуміло, що дії ці несистемні та неефективні. І цьому є ряд причин.

По-перше, тіньова економіка, яка виробляє легальну продукцію та послуги, має ряд позитивних рис: вона виготовляє необхідну та корисну для виробництва і людей продукцію, яка “зв’язує” частину грошової маси та сприяє зниженню темпів інфляції; така тіньова економіка створює додаткові робочі місця та забезпечує робітників заробітною платою; тіньова економіка зберігає та розвиває на сучасному рівні технологічні процеси. Можливо, в силу цього держава не дуже поспішає ліквідувати тіньову господарську діяльність. На нашу думку, таку господарську діяльність технологічно взагалі не треба ліквідувати, а необхідно вивести її з “тіні” та надати їй офіційного зареєстрованого статусу. Не ліквідувати, а виводити з “тіні” – це найбільш ефективний напрямок детінізації економіки.

По-друге, підвищенню ефективності боротьби держави проти тіньової економіки перешкоджають корупційні дії державних чиновників, які стають “негласними захисниками” тіньової економічної діяльності.

По-третє, очевидна несистемність дій держави проти тіньової економіки. На сучасному етапі проти тіньових процесів в цілому застосовуються правові методи боротьби органів Державної фіскальної служби на основі оперативних засобів. При цьому дії ці носять, як правило, епізодичний, формальний або випадковий характер. Це пояснюється тим, що правоохоронні органи не мають ефективних сучасних аналітичних методик дослідження тіньових економічних процесів, до того ж професійний рівень персоналу цих органів не дозволяє застосовувати аналітичні методи досліджень.

Проведений аналіз підтверджує той факт, що держава повинна зайняти більш енергійну та в той же час гнучку позицію щодо детінізації економіки України.

Узагальнюючи наукові думки з досліджуваної тематики, визначаємо детінізацію економіки як процес виведення неофіційної економічної діяльності із “тіні” через провадження комплексної державної політики, спрямованої на викорінення причин тінізації економічної діяльності шляхом створення сприятливих умов для ведення офіційної економічної діяльності, проведенням податкової реформи та усуненням чинників, що сприяють виявленню джерел

тінізації економіки, для загальної стратегії довготермінового розвитку української економіки.

Стан економіки України залишається вкрай складним: держава змушена долати наслідки планово-розподільної системи господарювання, її структурні деформації, затратний механізм ціноутворення та неконкурентоспроможність [6].

В умовах глобалізації товарних ринків, посилення євроінтеграційних процесів першочергове значення має перехід на інноваційну модель розвитку економіки, де основними детермінантами є інновації, знання та інтелект. У 2015 р. Україна стала асоційованим членом Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій “Горизонт 2020”. Дане членство надало українським учасникам рівноправний статус з їхніми європейськими партнерами, а також відкрило можливості впливу на формування змісту Програми, діяльність якої сконцентрована зробити країни Європи привабливим місцем для першокласних науковців, сприяти розвитку інноваційності та конкурентноспроможності європейської промисловості й бізнесу, за допомогою науки вирішувати найбільш гострі питання сучасного європейського суспільства [5]. Досягнення визначених державою темпів розвитку економічного потенціалу України можливо за умов реалізації:

- цілісної системи заходів, спрямованих на посилення дієздатності держави, поглиблення адміністративної реформи;
- усунення деформацій попереднього періоду у сфері економічних відносин та забезпечення надійної стабілізації економіки в умовах ринкових перетворень;
- уникнення подальшого нарощування державного боргу та зменшення його навантаження на видатки державного бюджету;
- запровадження механізмів стимулювання внутрішнього ринку, інвестиційного процесу, активної регіональної політики;
- здійснення радикальних економічних, правових, організаційних та силових заходів щодо рішучого обмеження корупції та тіньової економічної діяльності.

Державна політика економічного зростання може стати результативною лише за умови істотного посилення дієздатності держави та поглиблення адміністративної реформи. Основна мета адміністративної реформи повинна полягати у створенні ефективної системи державного управління, яка відповідає б стандартам демократичної держави з соціально орієнтованою ринковою економікою. Ця система має бути прозорою для суспільства, побудованою на наукових засадах і адекватною за витратами фінансово- економічного стану держави.

Вважаємо, що ключовою проблемою адміністративної реформи є створення системи планомірного, ефективного оновлення управлінського персоналу з метою викоринювання корупції та бюрократизму. Складовими її частинами повинні стати: вдосконалення відбору персоналу, посилення соціальної та політичної захищеності державного службовця, розмежування політичних та адміністративних посад, запровадження нових сучасних процедур атестації, конкурсного прозорого механізму призначення осіб на державні посади, удосконалення системи підготовки, перепідготовки, підвищення кадрового фахового рівня.

Тінізація економічних відносин є однією з найбільш істотних перешкод щодо забезпечення стійкого економічного розвитку, підвищення добробуту, рівня і якості життя населення та зміцнення національної безпеки держави.

У глобальному масштабі ця проблема, як негативне соціально-економічне явище, має тенденцію до загострення [1,4].

Забезпечення надійної стабілізації економіки та економічної безпеки можливе за умов реалізації таких заходів, як:

- створення базових передумов економічного росту через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи;

- формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України;

- модернізація інфраструктури й базових секторів шляхом усунення ustalених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях і житлово-комунального господарства, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Перехід від дотацій до самоокупності виробництва й соціальних послуг;

- збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування;

- підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби й виконавчої влади;

- створення принципово нової системи державного ринкового нагляду, усунення дублювання існуючих інфраструктур та оптимізація чинних процедур, які здійснюються державним органом виконавчої влади у сфері технічного регулювання та споживчої політики. Також, необхідно вважаємо за доцільне привести Закон України “Про захист прав споживачів” та інші нормативно-правові акти даного напрямку у відповідність із нормами закону про ринковий нагляд.

Цілоком важливо утворити реально діючу систему захисту інтелектуальної власності. Доки такої системи не існуватиме, в Україну не прийдуть високі технології, триватиме відтік наукових кадрів, людей інтелектуальної праці.

Державою потрібно здійснити й додаткові заходи, спрямовані на стимулювання приватної ініціативи та малого підприємництва, а саме:

- удосконалення системи підготовки кадрів для підприємництва;

- забезпечення адекватної ринковим умовам фінансово – кредитної політики розвитку підприємництва;

- підтримка експортної діяльності малого та середнього бізнесу;

- стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів;

- впровадження європейських підходів до розвитку малого та середнього підприємництва;

- активізація державно-приватного партнерства;

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері господарської діяльності;

- формування заходів держави зі стабілізації внутрішнього та зовнішнього попиту на продукцію вітчизняних підприємств;

- покращення режимів кредитування національного товаровиробника;

- впровадження заходів з обмеження тонізації економіки та рейдерства;

- вплив громадськості на прийняття управлінських рішень.

Уряд України має забезпечити ефективне використання державної власності, яка повинна працювати на економіку та давати прибуток державі. Призначення уповноважених осіб з управління державними корпоративними правами доцільно проводити виключно на конкурсних засадах.

Особливої уваги набуває реструктуризація державних підприємств, забезпечення їх адаптації до ринкової кон'юнктури [3]. У процесі реструктуризації мають бути вирішені питання раціонального завантаження виробничих потужностей та виведення з дії тих потужностей, які безперспективні з точки зору налагодження конкурентоспроможного виробництва; перехід до світових стандартів бухгалтерського обліку, оцінки основних виробничих фондів відповідно до реальної ринкової вартості, істотного вдосконалення менеджменту та корпоративного управління.

Національному банку України та Уряду, на нашу думку, доцільно розпочати застосовувати поглиблений метод контролю інфляційних процесів в країні. На основі вивчення досвіду західних країн у боротьбі з кризою, ми пропонуємо такі напрями дій для Національного банку як підтримка фінансових інститутів і фінансових ринків, стимулювання економічного попиту і зниження податків та захист населення від безробіття. Іншим шляхом удосконалення монетарної політики може бути розробка антикризового менеджменту на рівні Національного банку України, мета якого полягає у попередженні та захисті від руйнівного впливу кризи всіх банків країни, а його інструменти спрямовуються як на окремі банківські установи, так і на всю банківську систему.

Доцільним було б забезпечити зміцнення фондового ринку, всебічний розвиток інститутів спільного інвестування, страхових та пенсійних фондів, ринку корпоративних цінних паперів, його інтегрування у міжнародні ринки капіталів. У розвитку фондового ринку особливе значення мають підвищення ролі державного регулювання ринку цінних паперів, розвиток нормативно – правової бази, вдосконалення захисту прав інвесторів.

Політика держави має бути сконцентрована на формуванні в економіці ефективного конкурентного середовища, забезпечення глибокої лібералізації ринків, виправленні диспропорцій у механізмах ціноутворення, удосконаленні механізмів банкрутства. Держава як власник майна повинна бути рівною у правах з приватним власником. Монопольний сектор, включно з природними монополіями, не повинен перевищувати 10 – 15 % ВВП [7].

Негативні тенденції, що мають місце на фондовому ринку України, призводять до нестабільності національної грошової одиниці, виведення значних обсягів доходів зі сфери офіційної економіки, відсутності гарантії збереження та нагромадження доходів населення, вивозу капіталу з України, низького рівня довіри з боку потенційних інвесторів та катастрофічного нарощування державного боргу [2].

Практика минулих років довела очевидне: не може бути сильної валюти при нестабільній економіці, і лише інструментів монетарної політики тут недостатньо. Забезпечення фінансової стабілізації в Україні значною мірою залежатиме від ефективної реалізації заходів, спрямованих на зниження тягаря державного боргу України, особливо зовнішнього. З урахуванням цих обставин перед урядом стоїть завдання вжити ефективних заходів для обслуговування поточних боргових зобов'язань та зменшення частки зовнішнього боргу. Вирішення даного питання можливе за умов:

- обміну боргових зобов'язань держави на акції підприємств, які перебувають у державній власності;
- використання запозичених коштів для фінансування збільшення виробничих потужностей;
- збільшення власних доходів держави;
- збільшення норми інвестування;

- реструктуризація зовнішньої заборгованості;
- відмови держави від отримання дорогих короткотермінових кредитів;
- утворення спеціального фонду обслуговування державного зовнішнього боргу;
- створення жорсткого режиму забезпечення відшкодування суб'єктами господарювання своїх зобов'язань перед державою, які виникли у зв'язку з виконанням державних гарантійних платежів. Для цього необхідно прирівняти зазначені боргові зобов'язання до податкової заборгованості із застосуванням відповідних важелів їх стягнення, ввести відсотки за надання урядових гарантій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок уданому напрямку. Отже, тіньова економіка існує в будь-яких економічних системах з державною формою організації суспільного життя. Проведене дослідження підтверджує, що тіньова економіка займає значиме об'єктивне положення в системі суспільного відтворення. З'ясовано, що під впливом окремих чинників тіньова економіка мала тенденцію до зниження своїх обсягів. Але детінізаційна політика держави не була достатньо дієвою, тому мають місце поширення нових тенденцій розвитку тіньової господарської діяльності. Для підвищення темпів розвитку економічного потенціалу України та з метою комплексного вирішення проблем ринкових реформ, які спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формуванню професійної й ефективної системи державного управління пропонуємо проведення реформи детінізації шляхом:

- посилення заходів проведення антикорупційної стратегії та ринкового регулювання економіки;
- забезпечення ефективності податкової реформи;
- визначення напрямків реформи банківської системи (підвищення прозорості діяльності Національного банку України щодо рефінансування банків, гнучкого валютного курсоутворення, поширення безготівкових розрахунків та ін.);
- оновлення законодавчих актів регулювання ринку праці;
- здійснення судової реформи (зменшення корупції, підвищення професіоналізму судових та правоохоронних органів, посилення незалежності від політичних процесів, зміцнення ролі конституційного правосуддя та забезпечення прозорості та неупередженості судових процесів).

Список використаних джерел:

1. Кіржецький Ю. І. Проблема тінізації економіки та її вплив на розвиток регіону. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2015. № 1. С. 243–250.
2. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика: монографія. Київ: Вид.-поліграф. Центр "Київський університет", 2006. 239 с.
3. Мельник Т. М., Вишинська Т. Л. Протидія тінізації у зовнішньоекономічному секторі України. *Економіка та управління національним господарством*. 2013. № 5 (143). С. 95–107.
4. Причини тіньової економіки. URL: <http://www.klubok.net/article2533.html> (дата звернення: 20.03.2018).
5. Причини тіньової економіки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/gorizont> – 2020 (дата звернення: 20.03.2018).
6. Проблемы оценки деятельности неформального сектора. URL: <http://dist-economics.eu.spb.ru> (дата звернення: 20.03.2018).
7. Савич І. В. Детінізація економіки: теоретичні надбання та перспективи дослідження. *Економіка. Проблеми економічного становлення*. 2016. № 2. С. 72–76.

Надійшла до редколегії 29.03.2018 р.